

Тема лекції: Перші програми з психології як самостійної науки

ПЛАН

1. Психологія як наука про безпосередній досвід (В.Вундт)
2. Психологія про інтенціональні акти свідомості.(Ф. Brentano)
3. Психологія як вчення про здійснення психологічної діяльності (І.М.Сеченов)

Варто розрізняти реальне життя науки і її відображення в теоретичних програмах. До 70-х років минулого століття в житті науки дозріла потреба в тому, щоб розрізнені знання про психіку об'єднати в наукову дисципліну, відмінну від інших.

Коли час підійшов, говорив Гете, яблука падають одночасно в різних садах. Час наступив для визначення статусу психології як самостійної науки, і тоді майже одночасно склалися кілька програм її розробки. Вони по-різному визначали предмет, метод і задачі психології, вектор її розвитку.

1. Вундт: психологія - наука про безпосередній досвід

Найбільший успіх випав на В. Вундта (1832-1920). Він прийшов у психологію з фізіології (один час був асистентом Гельмгольца) і першим прийнявся збирати і поєднувати в нову дисципліну створене різними дослідниками. Давши їй древнє ім'я психології, він, прагнучи розстатися з її спекулятивним минулим, приєднав до цього імені епітет - фізіологічна. "Основи фізіологічної психології" (1873-1874) - так називалася його монументальна праця, сприйнята як пояснення знань про нову науку. Організувавши ж у Лейпцизі перший спеціальний психологічний інститут (1875), він зайнявся в ньому темами, запозиченими у фізіологів, - вивченням відчуттів, часу реакцій, асоціацій, психофізики. Прийнятися за аналіз великої області широчердечних явищ за допомогою приладів і експериментів було сміливою справою. До Вундта стала приходити молодь з багатьох країн. Повертаючи додому, вони створювали там лабораторії, подібні до лейпцигської.

Психологами було прийнято називати знавців людських душ. Але психологи за професією з'явилися лише після Вундта.

Історики підраховали, що школу Вундта пройшли 136 німців, 14 американців, 10 англійців, 6 поляків, 3 росіяни, 2 французькі. Вона стала головним розплідником першого покоління психологів-експериментаторів.

Унікальним предметом психології, ніякою іншою дисципліною не досліджуваним, був визнаний "безпосередній досвід". Головним методом - інтроспекція: спостереження суб'єкта за процесами у своїй свідомості. Інтроспекція розумілася як особлива процедура, що вимагає спеціального тривалого тренування.

При звичайному самоспостереженні, властивому кожній людині, здатному дати звіт у тому, що він сприймає, відчуває або думає, у край важко відокремити сприйняття як психічний процес від сприйманого реального або уявного об'єкта. Вважалося, що цей об'єкт даний у зовнішньому досвіді. Від випробуваних же було потрібно відвернутися від усього зовнішнього для того, щоб знайти вихідні елементи внутрішнього досвіду, добратися до первинної "тканини" свідомості, що думалася сплетеною із сенсорних (почуттєвих) "ниток". Коли виникло питання про більш складні психічні феномени, де в дію вступали мислення і воля, відразу ж безпорадність вундтівської програми.

Якщо відчуття можна бути пояснити в межах прийнятих науковим, причинним мисленням стандартів (як ефект впливу стимулу на тілесний орган), то іншому була справа з вольовими актами. Замість того, щоб бути причиною поясненими, вони самі були прийняті Вундтом за кінцеву причину процесів свідомості і первинну духовну силу. Тим самим колишній натураліст Вундт став прихильником волюнтаризму (від лат. "волюнтас" - воля), філософії, що вважає волю вищим принципом буття.

Не менші прорахунки виявилися, коли учні Вундта зайнялися процесами мислення.

Один з них - О. Кюльпе (1862-1915), переїхавши в місто Вюрцбург, створив там власну школу. Її програма була розвитком Вундтівської. Як і раніше предметом психології вважалися зміст свідомості, а методом - інтроспекція. Випробуванням пропонувалося вирішувати розумові задачі, спостерігаючи за тим що відбувається при цьому у свідомості. Але сама витончена інтроспекція не могла знайти тих почуттєвих елементів, з яких, за прогнозом Вундта, повинна складатися "матерія" свідомості. Вундт намагався врятувати свою програму сердитим зауваженням, що розумові дії в принципі невіддільні експериментові і тому повинні вивчатися по пам'ятниках культури - мові, міфів, мистецтву й ін. Так відроджувалася версія про "дві психології": експериментальну, рідинну по своєму методі природничих наук, і іншої психології, що замість цього методу інтерпретує прояву людського духу.

Ця версія одержала підтримку в прихильника іншого варіанта "двох психологій" філософа В. Дільтея. Він відокремив вивчення зв'язків психічних явищ з тілесним життям організму від їхніх зв'язків з історією культурних цінностей. Першу психологію він назвав пояснювальною, другу - розуміючою.

Проблена школою Вундта робота заклала основи експериментальної психології. Наукове знання розвивається шляхом не тільки підтвердження гіпотез і фактів, але і їхнього спростування. Критики Вундта змогли одержати нове знання завдяки тому, що переборювали їм добути. Лев Толстий, перелічуючи імена тих, хто "працює на наукову істину", поряд з Дарвіном і Сеченовим назвав Вундта.

2. Brentano: психологія як вивчення інтенціональних актів

Одночасно з Вундтом філософ Франц Brentano (1838-1917) запропонував свою програму нової психології. Вона викладалася в його роботі "Психологія з емпіричної точки зору" (1874). Предметом психології, як і у Вундта, вважалася свідомість. Однак його природа мислилася по-іншому.

Згідно Brentano, область психології - це не зміст свідомості (відчуття, сприйняття, думки, почуття), а його акти, психічні дії, завдяки яким з'являється цей зміст. Одна справа колір або образ якого-небудь предмета, інше - акт бачення кольору або судження про предмет. Вивчення актів і є унікальна сфера, невідома фізіології. Специфіка ж акта в його інтенції, спрямованості на який-небудь об'єкт.

Концепція Brentano стала джерелом декількох напрямків західної психології. Вона додала імпульс розробці поняття про психічну функцію як особливу діяльність свідомості, що не зводилося ні до елементів, ні до процесів, але вважалось споконвічно активним і предметним.

3. Сеченов як матеріаліст висуває основоположну для своєї теорії тезу про те, що мозок є органом психічного.

Починає експериментувати над мозком в ході яких відкриває так звані гальмівні центри, тобто нервові центри, які розміщені у таламічній області і подразнення в яких призводить до затримки рухової активності. Вводиться поняття «гальмування». Починаються досліджуватись проблеми нейродинаміки, зокрема, співвідношення гальмування та збудження. Основна праця «Рефлекси головного мозку».

Схема психічного процесу, та ж, що і схема рефлексу:

- Психічний процес бере початок із зовнішньої дії
- Продовжується центральною діяльністю
- Закінчується зворотною діяльністю – вчинком, рухом.

Прагне пояснити як відбувається психічний процес, прослідкувати становлення свідомості в онтогенезі.

В своїй програмі дослідження психічного покладався на об'єктивний метод – спостереження за генезисом і еволюцією індивідуальної поведінки. Про експеримент не велося мови.